

Presentatie van de Postsynodale Exhortatie *Amoris laetitia*

Vandaag is het een belangrijke dag in het pontificaat van Paus Franciscus. Vandaag wordt immers de kroon gezet op een uitgebreid traject dat hij al spoedig na het begin van zijn pontificaat in gang zette: het betrof een traject dat tot doel had in de Kerk een proces van bezinning op gang te brengen ten aanzien van de huwelijks- en gezinsspastoraal. Daar zijn diverse aanleidingen voor: de christelijke visie op huwelijk en gezin wordt in een wereld die steeds meer gesecculariseerd raakt, steeds minder begrepen, aanvaard en in praktijk gebracht. Dit manifesteert zich het meest in de Westerse wereld, waar de secularisatie zover is voortgeschreden dat christenen op veel plaatsen en met name in West-Europa een minderheid vormen. Echter, overal in de wereld manifesteert zich door de invloed van de sociale media een tendens tot secularisering, zij het niet overal in dezelfde mate en in sommige delen van de wereld alleen in bepaalde kringen. Mede door het heersende wantrouwen in de instituties en de terughoudendheid om definitieve keuzes voor het leven te maken gaat zeker in West-Europa een minderheid van de katholieken nog een kerkelijk huwelijk aan. Daarnaast zijn er ook steeds minder mensen die een burgerlijk huwelijk sluiten, en wordt veelal gekozen voor samenwonen zonder meer. Aan de andere kant zien we veel mensen die gekozen hebben voor het huwelijk daarin vastlopen en - vaak na een voor beiden zeer pijnlijk proces - gaan scheiden.

Ook de openheid van het huwelijk voor het ontvangen en opvoeden van kinderen, zoals de kerkelijke leer die op Bijbelse gronden voorhoudt, ziet men niet meer in brede kring als een essentiële waarde van het huwelijk. In toenemende mate worden andere relaties dan die tussen man en vrouw de facto of wettelijk gelijkgesteld met het huwelijk. De verschillen tussen de geslachten wordt onder invloed van de gendertheorie in brede kring niet meer herleid tot de biologische verschillen tussen man en vrouw, maar gezien als een persoonlijke autonome keuze.

De klemmende vraag bij al deze ontwikkelingen is: hoe kan de Kerk wegen vinden in het pastoraat en in de verkondiging om haar leer inzake huwelijk en gezin zodanig voor het voetlicht te brengen dat die beter wordt verstaan en bij meer mensen ingang vindt? Wegen ook waarlangs zij echtparen en gezinnen kan helpen om te leven overeenkomstig Gods bedoelingen. Om op deze vragen een antwoord te vinden heeft Paus Franciscus genoemd traject van bezinning opgestart. Dit traject omvatte twee Bisschoppensynoden. Een Buitengewone Bisschoppensynode, waaraan de voorzitters van de Bisschoppenconferenties van de hele Wereldkerk deelnamen en die plaatsvond in oktober 2014. Vervolgens vond in oktober 2015 een Gewone Bisschoppensynode plaats, waaraan bisschoppen deelnamen die gekozen waren door de Bisschoppenconferenties waartoe zij behoren. Ik heb in 2014 de Buitengewone Synode bijgewoond als voorzitter van de Nederlandse Bisschoppenconferentie. In 2015 heb ik de Gewone Bisschoppensynode bijgewoond als gekozen afgevaardigde van de Nederlandse Bisschoppenconferentie.

Bij beide Bisschoppensynodes heeft de Paus eigener beweging nog een aantal Synodevaders toegevoegd. Tevens nodigde hij echtparen uit om te getuigen van de wijze waarop zij de katholieke visie op huwelijk en gezin in praktijk brengen. Bij de laatste Synode had hij ook een echtpaar uit Nederland uitgenodigd, het echtpaar

Massimo en Patrizia Paloni. Zij woonden die bij samen met hun jongste kind, Davide. Straks zullen zij ook aan het woord komen.

Dat het gaat om een omvangrijk traject dat enorm veel werk met zich heeft meegebracht, zal duidelijk zijn wanneer we ons realiseren dat voor beide Synodes een voorbereidend document, de *Lineamenta*, is geschreven door het Algemeen Secretariaat van de Bisschoppensynode. Hierover heeft een wereldwijde consultatie plaatsgevonden. Op basis van het resultaat hiervan is voor beide Synodes een werkinstrument, een *Instrumentum laboris* samengesteld. Beide Synodes hebben het resultaat van hun besprekingen vastgelegd, elk in een eigen Einddocument. De Einddocumenten waren een advies van de Synodevaders aan de Paus.

Vandaag beleven we de bekroning van dit omvangrijke traject met de publicatie van de zogeheten Postsynodale Exhortatie, onder de titel *Amoris laetitia* (De vreugde van de liefde). Hierin geeft de Paus zijn uiteindelijke conclusies in het verlengde van beide Synodes. Gelet op de omvang van het traject en het belang van de behandelde thematiek voor de Kerk mogen we de publicatie van deze Postsynodale Exhortatie rustig karakteriseren als een markerend moment in het pontificaat van Paus Franciscus.

Zoals wel vaker heeft hij met deze publicatie Kerk en Wereld voor een verrassing gesteld. En in meerdere opzichten. Zo moest ik zelf deze week uiteraard mijn agenda grotendeels omgooien om deze presentatie voor te bereiden van dit document dat 325 paragrafen omvat en bijna honderd dichtbedrukte bladzijden beslaat. Het zal enige tijd vergen voordat men de volledige, zeer rijke inhoud tot zich zal hebben genomen. De Paus zelf beveelt dan ook aan de Exhortatie niet gehaast te lezen, maar in alle rust te bestuderen en op je te laten inwerken.

Wat ook verrassend is, dat is het karakter van het document. Ik zou de Postsynodale Exhortatie willen kwalificeren als 'een kerkelijk document met een opvallend existentieel karakter'. Dit zijn we ook wel gewend, zult u zeggen, van Paus Franciscus, maar het valt hier in ieder geval nog veel meer op dan in zijn andere publicaties. Uiteraard verkondigt Paus Franciscus op de eerste plaats de leer van de Rooms-Katholieke Kerk inzake huwelijk en gezin. Daarnaast schenkt hij volop aandacht aan de moeilijkheden die mensen ondervinden om die leer te begrijpen, toe te passen en eraan vast te houden.

Paus Franciscus realiseert zich dat daarbij niet altijd weerstand tegen de leer van de Kerk een rol speelt. De keuze voor een louter burgerlijk huwelijk of louter samenwonen zijn lang niet altijd gemotiveerd door een afwijzing van het christelijk huwelijk, maar ook door culturele en contingente situaties: het heersend wantrouwen jegens instituties in het algemeen, de moeilijkheid die velen hebben met het op zich nemen van een bepaalde levensstaat en verplichtingen voor de rest van het leven en de problemen werk te vinden, een vaste arbeidsovereenkomst af te sluiten of zich van een voldoende inkomen te verzekeren, waardoor het huwelijk als "luxe" wordt beschouwd (nr. 294).

Waar het gaat om zogeheten irreguliere situaties, dat wil zeggen situaties waarin mensen relaties met elkaar aangaan die niet of niet in alle opzichten beantwoorden aan de eisen die de kerkelijke leer stelt, dringt de Paus er bij allen die in het

pastoraat werkzaam zijn op aan dat zij hen met grote barmhartigheid tegemoet treden. Overigens zonder de kerkelijke leer los te laten of daaraan afbreuk te doen, maar door met veel liefde en geduld te begeleiden en nabij te zijn. Mensen met een irreguliere relatie moeten niet worden buitengesloten van kerkelijke activiteiten, maar daarin zoveel mogelijk worden geïntegreerd. Essentieel is daarbij volgens de Paus dat priesters en anderen die werkzaam zijn in het huwelijkspastoraat is proberen een zo goed mogelijk 'onderscheid' te maken. Hieronder verstaat hij de constante inspanning om de concrete realiteit van het leven, de situaties en relaties waarin mensen leven, te belichten vanuit het Woord van God. En ook beveelt hij aan dat zij bij mensen die leven in een irreguliere relatie, zoeken naar de openheid die mogelijk bij hen aanwezig is om hun relatie alsnog overeenkomstig de kerkelijke leer gestalte te geven.

De Exhortatie omvat negen kloeke hoofdstukken. Het verbaast uiteraard niet dat Paus Franciscus in het eerste hoofdstuk, getiteld 'in het licht van het Woord' de visie op huwelijk en gezin in de Heilige Schrift belicht. In het tweede hoofdstuk gaat hij uitgebreid in op de huidige realiteit en de actuele uitdagingen voor het gezin. De Paus benadrukt in Hoofdstuk III dat we te midden van alle hedendaagse moeilijkheden van het gezin de blik moeten richten op Jezus, die Gods plan met ons tot voltooiing zal brengen, en zo de roeping van het gezin te ontdekken of te herontdekken. Dit hoofdstuk biedt in kort bestek een overzicht van de kerkelijke leer inzake huwelijk en gezin. In het verlengde hiervan volgt in Hoofdstuk IV een uiteenzetting over de huwelijksliefde, op basis van het hooglied van de liefde geschreven door de heilige apostel Paulus (1 Kor. 13,4-7; nr. 90). In Hoofdstuk V 'De liefde die vruchtbaar wordt' benadrukt de Paus dat de huwelijksliefde openheid voor het doorgeven van het leven veronderstelt. In Hoofdstuk VI 'Enkele pastorale perspectieven' gaat de Paus in op de noodzaak om nieuwe wegen te vinden voor de huwelijks- en gezinsspastoraal, waarbij hij zich beperkt tot het aangeven van enkele algemene uitgangspunten. Het ontwikkelen van meer praktische initiatieven ziet hij als taak voor de afzonderlijke bisschoppenconferenties, parochies en gemeenschappen. Hoofdstuk VII gaat over de opvoeding van kinderen en hoofdstuk VIII over het begeleiden van kwetsbare relaties. Tekenend voor het existentiële karakter van het document is het slothoofdstuk IX over Huwelijks- en gezinsspiritualiteit, waarin hij enkele wegen aanwijst om in het gezin te komen tot een doorleefd geloofsleven en het gezamenlijk en persoonlijk gebed er een vaste plaats in te geven.

Op één onderwerp dat tijdens de beide Bisschoppensynodes een grote rol heeft gespeeld wil ik nog apart ingaan en dat betreft de vraag of mensen die zijn gescheiden en burgerlijk hertrouwd de communie mogen ontvangen. Op twee plaatsen in de Postsynodale Exhortatie snijdt Paus Franciscus dit vraagstuk aan, waarbij hij overigens niet spreekt van mensen die gescheiden en burgerlijk getrouwd zijn, maar in bredere zin van mensen die gescheiden zijn en leven in een nieuwe relatie. Aan deze mensen moet aldus de Paus, niet het gevoel worden gegeven dat ze geëxcommuniceerd zijn (nrs. 243 en 299). Het is belangrijk te benadrukken dat hij hiermee niet iets nieuws zegt. Excommunicatie is een kerkelijke straf die iemand automatisch van rechtswege kan oplopen, die na intrede van rechtswege verklaard kan worden of die bij vonnis kan worden opgelegd vanwege ernstige gedragswijzen of misdrijven. De situaties waarin dit gebeurt is limitatief: er valt een beperkt aantal situaties onder, maar niet de situatie van mensen die gescheiden zijn en in een

nieuwe relatie leven. Echter, nergens in de Exhortatie zegt de Paus dat zij de communie kunnen ontvangen. Dit betekent dat ten aanzien van mensen die gescheiden zijn en in een nieuwe relatie leven de traditionele praxis geldt die inhoudt dat zij de communie niet kunnen ontvangen, en die door Paus Johannes Paulus II in *Familiaris consortio* uit 1981 als volgt is geformuleerd:

“Niettemin bevestigt de Kerk haar praktijk, gebaseerd op de Heilige Schrift, de hertrouwde gescheidenen niet tot de communie toe te laten. Zij verhinderen immers zelf dat zij toegelaten worden, aangezien hun levensstaat en situatie objectief in tegenspraak zijn met de liefdesgemeenschap tussen Christus en de Kerk, die in de Eucharistie haar teken en verwerkelijking vindt. Er is bovendien nog een andere, speciaal pastorale reden: als men deze mensen tot de communie toelaat, zullen de gelovigen in dwaling en verwarring gebracht worden omtrent de leer van de Kerk over de onontbindbaarheid van het huwelijk” (nr. 84; vgl. *Waardig communiceren*. Brief van de Nederlandse bisschoppen b.g.v. Sacramentsdag 2012, 10 juni 2012).

Op de vraag wat de Kerk mensen in deze situaties zou kunnen bieden, geeft Paus Franciscus in Hoofdstuk VIII van de Exhortatie het antwoord dat boven al is genoemd: mensen die in het pastoraat werkzaam zijn, moeten deze mensen begeleiden en bekijken hoe zij zoveel mogelijk bij het kerkelijk leven betrokken kunnen worden. Hierbij is het van belang zich te realiseren dat Gods genade niet alleen door middel van de sacramenten wordt ontvangen, maar ook door het horen en lezen van het Woord van God en door het gebed.

Zoals gezegd, heeft dit pauselijk document als titel *Amoris laetitia*, de ‘vreugde van de liefde’. Het is onze taak als Kerk die vreugde te bevorderen en te beschermen, in de overtuiging dat die vreugde voor echtparen en gezinnen zelf alsook voor ons als samenleving heilzaam is. Het is daarom onze taak om gehuwden en gezinnen naar vermogen nabij te zijn en hen te begeleiden, vooral wanneer zij de zware en pijnlijke last dragen van een huwelijks- of gezinsleven dat gebroken is, met ons gebed en pastorale zorg. Met deze Exhortatie drukt de paus ons dat op het hart.

Paus Franciscus sluit zijn Exhortatie af met een gebed tot de Heilige Familie (Jezus, Maria en Jozef):

“Heilige Familie van Nazareth
Geef dat wij ons allen bewust mogen zijn
van het heilig en onschendbaar karakter van het gezin,
van zijn schoonheid in Gods plan.”

Persconferentie, Utrecht SRKK, 8 april 2016

+ Willem Jacobus kardinaal Eijk
Aartsbisschop van Utrecht en voorzitter van de Nederlandse Bisschoppenconferentie